

Magdalena Domowicz
Absolwentka
Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie

Mieczysław Karłowicz i Stanisław Krygowski w zbiorach Centralnej Biblioteki Górskiej PTTK w Krakowie

W Zakładzie Komunikacji Wizualnej Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie prowadzone są prace badawcze dotyczące fotografii polskiej regionów przytatrzańskich do roku 1939. Pod kierunkiem Aleksandra Żakowicza opracowano i zarchwizowano prace fotograficzne dwóch twórców – Stanisława Krygowskiego oraz Mieczysława Karłowicza. Okres katalogowania prac obejmował miesiące: czerwiec – grudzień 2004 roku. Do archiwizacji posłużył program komputerowy opracowany przez Zakład Komunikacji Wizualnej. Obecnie fotografie Stanisława Krygowskiego i Mieczysława Karłowicza posiada w swoich zbiorach Centralna Biblioteka Górská PTTK mieszcząca się w Krakowie. Prace omawianych autorów zostały życzliwie udostępnione do opisanía i skatalogowania przez Wiesława A. Wójcika, sprawującego opiekę nad zbiorami.

W posiadaniu biblioteki znajduje się zbiór St. Krygowskiego w ilości 585 sztuk (są to szklane klisze), który w całości został oznaczony sygnaturami. Do opisanía pozostało kilkanaście negatywów, których stan zachowania nie pozwolił nawet określić tego, co przedstawiały. Zbiór został opisany w następujący sposób:

- I. Klisze o sygnaturach: SK I/001–I/175
format: 8,5 x 8,5
diapozytyw; szkło; w całości czarno-białe
ilość: 175 sztuk;
- II. Klisze o sygnaturach: SK II/001–II/112
format: 9 x 12
diapozytyw; szkło; zarówno kolor, jak i czarno-białe
ilość: 112 sztuk;

- III. Klisze o sygnaturach: SK III/001–III/090
format: 9 x 12
diapozytyw; szkło; w całości kolorowe
ilość: 90 sztuk;
- IV. Klisze o sygnaturach: SK IV/001–IV/208
format 6 x 9; 9 x 12; 12 x 16; 13 x 18; 18 x 24
negatywy; szkło; w całości czarno-białe
ilość: 208 sztuk.

Prace Krygowskiego można datować lata 1905–1910 rok, żadna z klisz nie posiada sygnatur, dat, opisów, stąd też trudne jest ich dokładne datowanie. Klisze o sygnaturach SK I/001–I/175, SK II/001–II/112 oraz SK III/001–III/090 przechowywane są w drewnianych, przeznaczonych do tego celu skrzynkach. Stan zachowania tych klisz można określić jako dobry, na niektórych znajdują się drobne odpryski emulsji, pęknięcia lub zarysowania na szkłe. Klisze o sygn. SK IV/001–IV/208 w odniesieniu do reszty znajdują się w nieco gorszym stanie. Wynika to zapewne stąd, iż przechowywane były w kartonowym pudle, bez żadnych dodatkowych zabezpieczeń, co spowodowało znaczne zabrudzenia głównie natury organicznej. Ze względu na tematykę możemy wyróżnić wśród prac Krygowskiego:

- pejzaż/krajobraz, ten z motywem górskim, to głównie pejzaż tatrzański,
- pejzaż z ożywiającymi go postaciami, zwany stafażem,
- krajobraz o przewadze motywów architektonicznych, czyli weduta,
- portret, także występujący jako zbiorowy,
- sceny rodzajowe.

Największa ilość prac poświęcona tematyce tatrzańskiej, a ściślej tatrzańskim pejzażom, znajduje się w zbiorze oznaczonym sygn. SK I/001–I/175, są to w całości prace czarno-białe. Poza krajobrazami tatrzańskimi możemy znaleźć także kilkanaście pejzaży ze stafażem i są to diapozytywy o sygnaturach: I/016, I/017, I/019, I/021, I/028, I/033, I/055, I/060, I/063, I/072, I/074, I/075, I/076, I/077, I/078, I/080, I/091, I/084, I/109, I/110, I/111, I/116, I/118, I/122, I/123, I/128, I/129, I/141, I/148, I/152, I/153, I/154, I/155, I/160, I/163, I/166, I/167, I/168, I/169, I/173.

Zbiór o sygnaturach SK II/001–II/112 zawiera najmniejszą ilość tatrzańskich pejzaży, to zaledwie 7 sztuk diapozytywów o sygn.: II/001, II/003, II/005, II/006, II/008, II/009, II/010. Resztę zbioru Krygowskiego stanowią liczne pejzaże, prawdopodobnie okolic Krakowa (m.in. widoki Tyńca), kilka portretów i scen rodzajowych.

Zbiór o sygn. SK III/001–SK III/090, zawiera kilkanaście kolorowych pejzaży tatrzańskich, liczne weduty (tutaj możemy znaleźć widoki Krakowa) oraz

portrety. Pejzaże tatrzańskie to diapozytywy o sygn.: III/005, III/007, III/008, III/009, III/011, III/015, III/016, III/017, III/018, III/020, III/021, III/022, III/023, III/024, III/025, III/027, III/030, III/032, III/033, III/034, III/036, III/037, III/042, III/044, III/045, III/046.

W ostatnim zbiorze o sygn. SK IV/001–IV/208, tatrzańskie pejzaże możemy znaleźć do sygn. IV/038, występują one na negatywach o formacie 6x9, dalszą część zbioru tego formatu stanowią głównie weduty, oraz portrety. Na negatywach formatu 9x12 pejzaż tatrzański występuje od sygn. IV/091–IV/098, kolejne negatywy to przede wszystkim pejzaż ze stafażem. Negatywy o formacie 12x16, 13x18, 18x21 (sygn. IV/128–IV/208), przedstawiają w głównej mierze portrety, oraz pejzaż, jednakże pejzaż tatrzański już nie występuje w tym zbiorze.

Na zakończenie omawiania zbiorów przyjrzyjmy się pokrótce życiu Stanisława Krygowskiego, co da nam w miarę spójny obraz jego osoby, a zarazem będzie dobrym uzupełnieniem opisu jego dokonań artystycznych.

Stanisław Krygowski urodził się 21 listopada 1868 roku w Tarnowie, z zawodu był adwokatem (doktorat z prawa uzyskał w 1896 r. na UJ), a z zamiłowania taternikiem, działaczem turystycznym, fotografem. Turystykę tatrzańską zaczął uprawiać około 1886 roku, dużo chodził również po Beskidach i Karpatach Wschodnich. Jednakże priorytetem pozostały Tatry zarówno w dziedzinie turystyki, jak i fotografii. Po Tatrach chodził w towarzystwie górskich przewodników, ale znaczące są jego osiągnięcia w przejściu szeregu, nowych dróg. W „Taterniku”¹ z roku 1913 możemy znaleźć artykuł zatytułowany *Północna ściana Mięguszwieckiego jako problem turystyczny*, gdzie czytamy: „(...) pierwszym, który myśl tę podjął, był Dr Stanisław Krygowski, adwokat z Krakowa (...)”. Było to pierwsze wejście na płn. ścianę Mięguszwieckiego szczytu od Morskiego Oka i zarazem jedno z czołowych osiągnięć St. Krygowskiego. Inne ważniejsze osiągnięcia taternicze Krygowskiego to w 1910 r. pierwsze przejście z Kołowego Szczytu na Mały Kołowy Szczyt z Janem Fischerem oraz pierwsze wejście na Rumiską Przełęcz i Wschodni Żelazny Szczyt w 1904 r. Ciekawostką jest, że wydarzenie to w niemieckim nazewnictwie zostało upamiętnione nazwą Krygowskischarte.

Od roku 1902 Krygowski był członkiem Towarzystwa Tatrzańskiego, następnie działał w jego zarządzie, gdzie był sekretarzem – miało to miejsce w latach 1905–07. W latach 1906–07 został redaktorem „Pamiętnika Tatrzańskiego”.

Nie umniejszając osiągnięć Krygowskiego w dziedzinie taternictwa, warto spojrzeć na jego postać jako wybitnego fotografa początków XX wieku, co jest głównym punktem naszych zainteresowań. Krygowski był niewątpliwie jednym z najlepszych fotografów tatrzańskich. Uzyskiwał za swe zdjęcia liczne wyróż-

¹ „Taternik” rok VII, 1913.

nienia i medale. W 1908 r. na wystawie Krakowskiego Towarzystwa Fotograficznego, kolejne w 1909 r. we Lwowie na wystawie fotograficznej. Od 1907 r. jego zdjęcia były licznie reprodukowane w „Pamiętnikach Towarzystwa Tatrzańskiego”, później w „Wierchach”. W „Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego”² z roku 1906 możemy zobaczyć kilka zdjęć autorstwa Krygowskiego, zatytułowanych: *Dolina Miętusia z Turnią Kończystą*, *Podój owiec na Przysłupie Miętusim*, *Wschodni Szczyt Żelaznych Wrót*, *Staw Litworowy*, *Widok z Przełęczy Baraniej ku Durnemu*. Stanisław Krygowski zmarł 27 grudnia 1944 roku.

Drugim twórcą, którego prace znajdują się w archiwum Biblioteki Górskiej PTTK, a które stały się przedmiotem badań, jest Mieczysław Karłowicz. Zbiór autorstwa Karłowicza to 92 sztuki szklanych negatywów, w całości czarno-białych, o formacie 9x12 cm. Zbiór został opisany w następujący sposób:

- I. Klisze o sygnaturach: MK I-001/MK I-048
format: 9x12
negatyw; szkło; w całości czarno-białe
ilość: 48 sztuk
- II. Klisze o sygnaturach: MK II-001/MK II-044
format 9 x 12;
negatyw; szkło; w całości czarno-białe
ilość: 44 sztuki.

Prace Karłowicza można datować na lata 1906–1908 – na wszystkich kliszach w prawym, dolnym rogu widnieją sygnatury wykonane przez autora. Całość zbioru przechowywana jest w przeznaczonych do tego celu drewnianych skrzynkach, dzięki temu stan ich zachowania w większości można określić jako bardzo dobry. Nieliczne mają drobne pęknięcia, ubytki emulsji czy zarysowania. Tematycznie prace Karłowicza obejmują przede wszystkim pejzaże tatrzańskie, ożywiane na nielicznych kliszach postaciami. Pejzaże ze stafażem, to negatywy o sygnaturach: MKI-020, MKI-022, MKI-023, MKI-025, MKI-033, MKI-037, MKII-009, MKII-010, MKII-017, MKII-019, MKII-020, MKII-029, MKII-035, MKII-036, MKII-037, MKII-040, MKII-041, MKII-041. Klisze o sygnaturach: MKI-035, MKII-016, MKII-018 to sceny rodzajowe. Poza wyżej wymienionymi, pozostałe klisze przedstawiają tatrzańskie pejzaże, przy czym kilka z nich zostało „zidentyfikowanych”, są to klisze o sygnaturach: MKI-010 *Dolina Zimnej Wody*, *Zmarzły Staw pod Polskim Grzebieniem* MKII-007; *Kieżmarski*, *Widły*, *Łomnica i Durny z Małego Kołowego Szczytu* MKII-031; *Durny*

² „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” t. 27, 1907.

i Łomnica z Jastrzębiej Turni MKII–038; *pln.-zach. Szczyt Pośredniej Grani* MKII–039; *Ciemnosmerczyńskie Stawy z Zaworów* MKII–032.

Zbiory prac Karłowicza ilościowo być może nie są imponujące, bo to zaledwie 92 sztuki szklanych klisz, jednakże nie należy brać pod uwagę jedynie wielkości zbioru. W tym przypadku wartości nadaje tym zbiorom niezwykła osobowość samego twórcy – artysty. Przyjrzyjmy się zatem krótkiemu życiu tego miłośnika górskich wędrówek i duchowych doznań wśród majestatu tatrzańskich szczytów.

Mieczysław Karłowicz swoją przygodę z Tatrami, rozpoczął w 1889 roku, kiedy po raz pierwszy przyjechał do Zakopanego na wakacyjny wypoczynek. Od tego momentu rozpoczęło się systematyczne poznawanie tatrzańskich dolin i szczytów, zazwyczaj w towarzystwie przewodników, m.in. Jana Stopki, Jana Kubina, Jędrzeja Wali. Pierwszy okres poznawania Tatr zamknął Karłowicz jako osiemnastolatek w 1894 roku, wchodząc w towarzystwie Jędrzeja Wali na Mięguszwowiecki Szczyt, wówczas uważany za najtrudniejszy ze szczytów tatrzańskich.

Po kilkuletniej przerwie w roku 1902 Karłowicz powrócił w Tatry, gdzie zaczął bywać już systematycznie, ostatecznie osiadając w Zakopanem w 1907 roku. Lata 1902–1909 były dla Karłowicza okresem wyjątkowo intensywnego chodzenia po górach. Był to także okres stopniowego wyzwania się spod opieki przewodnika – górala i coraz częstszych samodzielnych wypraw. W tych wyprawach Karłowicz niewątpliwie przodował, co zaowocowało samotnymi, pierwszymi w ogóle wejściami na liczne tatrzańskie szczyty.

Od 1893 roku Karłowicz był członkiem Towarzystwa Tatrzańskiego, a od 1905 r. członkiem Sekcji Turystycznej Towarzystwa Tatrzańskiego. Karłowicza można zaliczyć również do pionierów polskiego narciarstwa, którego nie traktował wyłącznie sportowo, ale jako sposób na ułatwienie sobie poruszania się po Tatrach zimą. Podobnie jak piesze wyprawy w góry, także liczne wycieczki narciarskie w latach 1907–1909 odbywał samotnie.

Przy całej swej tatrzańskiej pasji Karłowicz nie traktował swoich osiągnięć jedynie jako wyczynów sportowych. Charakterystyczne w taternictwie Karłowicza jest przywiązywanie największej wagi do przeżyć estetycznych. To po głębokie doznania i estetyczne wzruszenia, chodził w Tatry, co starał się propagować i rozpowszechniać. Karłowicz jako wielki artysta (bo nie zapominajmy, że był przed wszystkim wybitnym kompozytorem) z niezwykłym zamiłowaniem fotografował tatrzańskie szczyty.

Jego zdjęcia były publikowane m.in. w „Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego” (w latach 1907–14), a od 1908 roku też w „Taterniku”. Karłowicz własnoręcznie wykonywał odbitki, które później wysyłał do przyjaciół. Również u podnóża Tatr, skomponował wiele ze swych dzieł symfonicznych, a jego głębokie górskie przeżycia niewątpliwie wpłynęły także na muzyczną twórczość.

Karłowicz był także współinicjatorem założenia Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, którego projekt przygotował wspólnie z K. Zaruskim³ Jednakże tragiczne śmierć Karłowicza 8 lutego 1909 roku przerwała nie tylko ten projekt, ale także zabrała ze sobą człowieka wielkich pasji, bogatej osobowości i niewątpliwie nie w pełni wykorzystanego potencjału twórczego.

Mieczysław Karłowicz zginął w lawinie śnieżnej na wschodnich zboczach Małego Kościelca w czasie samotnej wycieczki narciarskiej. Na miejscu jego tragicznej śmierci w roku 1909 postawiono pamiątkowy kamień z napisem *Non omnis moriar* (*Nie wszystek umrę*).

Podsumowując, przybliżoną ilość klisz o tematyce tatrzańskiej w zbiorach autorstwa Stanisława Krygowskiego można szacować na ok. 250 sztuk. Natomiast motyw górski u Mieczysława Karłowicza występuje na wszystkich omawianych negatywach, czyli stanowi zbiór w ilości 92 sztuk. Za słabość omawianej archiwizacji można uznać brak geograficznych nazw, które mogłyby zostać umieszczone przy ipisie tatrzańskich szczytów występujących na kliszach. Jednakże tutaj potrzebne byłoby wprawne oko i doskonała znajomość topografii omawianych miejsc, a przede wszystkim zapał pasjonata taternika. Być może ktoś pokusi się podjąć tego, nie ma co ukrywać, żmudnego, ale przy tym niezwykle odkrywczego i wzbogacającego zajęcia. Bo chociażby sam fakt trzymania w dłoniach tak dobrze zachowanych klisz sprzed stu lat jest przeżyciem niezwykłym, szczególnie w dobie obecnych, szybkich, cyfrowych nośników. Można jedynie zadać sobie pytanie, czy mają one szansę na aż tak długą i pomyślną przyszłość, jak ponad stuletnie, szklane negatywy?

Bibliografia

1. Paryscy Zofia i Witold H., *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Wyd. Górskie, Poronin 1995,
2. Kozłowska Zofia, Krasiński Adam, *Polski słownik biograficzny*, tom XV, PAN 1970,
3. Młodziejowski Jerzy (red.), *Mieczysław Karłowicz w Tatrach*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1959,
4. „Tatmik” rok VII. 1913. Organ Sekcji Turystycznej Towarzystwa Tatrzańskiego, Kraków 1913,
5. „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” t. 27, 1906 r.

³ Paryscy Zofia i Witold H., *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Wyd. Górskie, Poronin 1995.